

Andalyp dil we edebiýat pudagynda

Category: Edebiýaty öwreniš, Goşgular, Kitapcy, Sözler, Türkmen dili

написано kitapcy | 23 января, 2025

Andalyp dil we edebiýat pudagynda ANDALYP DIL WE EDEBIÝAT PUDAGYNTA

Türkmeniň nusgawy edebiýatynda dürli usullar bilen birnäçe eserler döredilipdir. Şeýle eserleriň arasynda baş bölekli (hamsa ýa-da başleme) goşgy ýörgünlü bolup, şu usulda goşgy ýazmak türki edebiýatda ginden ýaýrapdyr. Türkmen şahyrlaryndan bu usula ilkinji bolup Nurmuhammaet Andalyp yüzlenipdir. Çünkü, bu usulda öz şygyrlaryny döreden arap we pars şahyrlarynyň eserleri gowy tanyş bolupdyr. Şonuň üçin hem Andalybyň eserlerinde Sagdy, Hafez ýaly pars şahyrlarynyň şahyrana hyýallaryny we gazallaryny ýatladýan pars sözleri köp gabat gelýär. Munuň özi bir tarapdan sebit medeniýetine degişliliği sebäplidir. Andalyp 5 bölekli goşgular Alyşır Nowaýynyň, Fizulynyň, Jamynyň we başgalaryň gazallarynyň eýerip ýazypdyr. Mundan başga-da, sözleýis edebiýatyna yüzlenip, öz meşhur

kyssalaryny poeziá we proza görnüşinde döredipdir.

Nurmuhammet Andalyp türkmen alymlarynyň belli bir toparynyň pikiriçe takmynan 1660-njy ýylда Daşoguz welaýatynyň Könürgenç etrabynyň Garamazy obasynda dünýä inipdir. Şahyryň doglan wagty barada takyk maglumat ýok. Türkmen edebiýatçylarynyň başga bir topary bolsa onuň dogulan wagtyny 1710-njy ýa-da 1712-nji ýyl diýlip hasaplaýar. Olar onuň ölen wagtyny 1740-njy ýyl diýip belleýärler.

Andalyp daýhan işleri bilen ýakyndan tanyş bolupdyr. Andalybyň "Jykyr" ýa-da "Duw çarhy" diýen goşgusyny okanyňda, onda oba hojalyga uly höwes bolandygyna göz ýetirýärsiň. Şahyr çarhyň sesi gödek bolsa-da, ony bereketli we rehmetli gural hasaplapyrdy:

Her säherler nala eýläp, çygyrýar şeyda bolup,
Aýlanar ýüz nagma birden bilbil göýä bolup.
Kölçe-kölçe ýerlere rehmet suwy derýa bolup,
Rehmetinden gögerer jümle nebatat jaý bolup,
Haktagalla zekrin aýdar, gjeler efgan jygyr.

Nurmuhammet Andalyp öz eserlerinde folklor temasyny ulansa-da, söýgi meselesini hem ünsden düşürmändir. Şahyr öz şygyrlarynda arap we pars sözlerini köp ulanypdyr. Bu sebäpden arap we pars diliniň sözleri bilen tanyş bolmadyk adamlara onuň goşgularyna düşünmek kyn bolypdyr.

Nurmuhammet Andalybyň eserleri esasan şulardan ybarat: «Leýli-Mežnun», «Ýusup-Züleýha», «Zeýnelarap», «Sagdy-Wakgas». Bu eserlerden başgada «Oguznamany», «Nesimi risalasyny», we «Babaröwşeni» goşmak mümkün. Käbir edebiýatçy alymlar Andalybyň «Babaröwşen» atly eserini Mollanepese degişli edýärler. Meselem, Ahundow Gürgenliniň we taryhcylaryň gözleglerinden we tankytlamalaryndan soň, «Baba Röwşen» eseri Andalyba degişli edilýär.

Görüşümüz ýaly, kyssa ýazmak döwri Andalypdan soň Mollanepesiň “Zöhre we Tahyr” dessany bilen tamamlanýar.

Andalybyň uly hyzmatlarynyň biri edebiýatda edebidili halkylaşdyrmakdyr. Andalyp kyssalarynda we şygyrlarynda sada halk dilini ulanmak mümkünçiligini «Leýli we Mežnun» we «Ýusup we Züleýha» dessanlaryny döretmek bilen subut edipdir we geljekki şahyrlar üçin bu usuldan ugur almakda görelde bolupdyr.

Nurmuhammet Andalyp dini mowzukly we sýužetli dessanlary hem ýazypdyr. Onuň «Baba Röwşen» we

«Zeýnelarap» dessanlary şeýle eserlere degişlidir. Bu eserlerde yslam iň bir beýik we dogry din hökmünde berilýär.

‘Türkmen dilindäki gadymy çap kitaplaryň sanawlary’ kitapda Nurmuhammet Andalybyň çap we neşir edilen eserleri barada şeýle aýdylýar: Andalybyň eserlerini neşir etmek XIX asyryň ahyrynda başlanypdyr. 1896-njy ýylda Daşkendiň W.M.Ilin çaphanasında birinji gezek “Zeýnelarap” dessany neşir edilipdir.

Türkmen alymlary A.Mülkamanow, G.Nazarow, M.Çaryýew, Çerkez Ownugyň kömegi bilen "Nurmuhammet Andalybyň, saýlanan eserleri" atly eseri arap elipbiýinde türkmen dilinde çapa taýýarlapdyrlar. Onuň «Baba Röwßen» dessany 27 gezek, 20 gezek Daşkentde, 5 gezek Buharada we bir gezek Samarkantda neşir edilipdir.

Andalybyň ikinji bir köp neşirli eseri "Zeýnelarap" dessanydyr. Bu eser 1896-njy ýıldan tä 1916-njy ýyla çenli 13 gezek neşir edilipdir. Eser baş gezek Daşkentde, 5 gezek Buharada we bir gezek neşir edilen ýeri görkezilmän çap edilipdir. «Ýusup we Züleýha» dessany 8 gezek XX-nji asyryň başlarynda neşir edilipdir. Bu eser bir gezek «Ýusup we Züleýha» ady bilen we 7 gezek "Türki Ýusup we Züleýha" ady gilençap edilipdir. Neşiriň sekizisinden dördüsü Buharada, 3 gezek Daşkentde we bir gezek Samarkantda neşir edilipdir. «Leýli we Mežnun» dessany 1910-njy ýıldan tä 1916-njy ýyla çenli 4 gezek neşir edilipdir. Bu sandan eser 3 gezek Daşkentde we bir gezek Andijanda çap edilipdir.

"Dahme we Şahan" we "Sagdy-Wakgas" ýaly şygyr zanrynda ýazylan eserler bir gezek Daşkentde 1909-1916-njy ýylynda neşir edilipdir.

Soňky ýyllarda Nurmuhammet Andalybyň eserlerini ýygnamak, neşir etmek we şahyryň kyssalaryny tanyşdymakda uly tagallalar edilýär. Türkmenistanda Nurmuhammet Andalybyň doglan gününiň 325 ýyllagy mynasybetli geçirilen dabarada şahyryň dürli eserleri, hususanda «Oguznama», «Sagdy-Wakgas» we «Nesimi» ýaly eserleri bilen tanyşmaga mümkünçilik berildi. 2011-nji ýlda Türkmenistanyň Daşoguz welaýatynda Nurmuhammet Andalyba bagışlanyp halkara ylmy maslahat geçirildi. Maslahatda şahyryň goşgularý we dessanlary barada şahyrlar, taryhçylar we terjimeciler çykyş etdiler. Şahyryň eserler ýygynndysy çap edildi we dürli dillere terjime edildi. Andalybyň eserleriniň pars diline terjimesi hem ilkinji gezek neşir edildi.

Seýýid Mehdi HÜSEÝNI,
(Eýran).

Eýranyň «Haweran» žurnaly, 2014 ý. Edebiýaty öwreniș